

Artiesten en filmsterren bij Merkelbach

Merkelbach_Artikel-5 versie 12 maart 2024

Jacob Merkelbach (1877-1942), fotograaf, werd in 1913 in de gelegenheid gesteld om in een nieuw, chique modepaleis aan het Leidseplein op de bovenste verdieping een daglicht studio te openen. Hij kwam van de Nieuwendijk en was in 1912 op de begane grond in het gebouw begonnen. Het was voor hem een kans bij uitstek om klanten uit de gegoede burgerij te krijgen. Bovendien bevond zijn studio zich schuin tegenover de Stadsschouwburg. Artiesten hadden behoefte aan promotiefoto's van zichzelf om aan werk bij theatergezelschappen te komen. Zij liepen met hun kostuums naar de zijingang van het modehuis, Hirsch & Cie genaamd, waar je met een aparte lift bij Merkelbach kon komen. Merkelbach op zijn beurt verzorgde als tegenprestatie voor Hirsch, zoals Amsterdammers het bedrijf noemden, aantrekkelijke mode- en productfoto's. Van japonnen en sieraden tot een uitvinding van Philips, een hoogtezon voor een mooie teint.

Afbeelding 1 Rika Hopper, danseres, bij Merkelbach

Ruim 250 foto's zijn bewaard gebleven in de Theatercollectie van de Universiteit van Amsterdam. Merkelbach fotografeerde talloze dansers, danseressen, toneelspelers en -sters, zangers en muzikanten. Zijn schoonzoon nam filmsterren op de foto in de Cinetone Studio aan de Duivendrechtse kade. Merkelbach werkte bij voorkeur in zijn atelier omdat het licht hem daar beter beviel dan in het theater. Hij had naast een wit boudoir als studio ook een daglichtatelier.

Afbeelding 2. Daglicht studio van Jacob en Mies Merkelbach

Het plafond en een zijmuur bestond daar grotendeels uit ramen die bedekt waren met vitrage. Hij gebruikte bovendien elektrische gloeilampen voor invullicht. Zijn daglichtatelier met centrale verwarming had een chique uitstraling: een hoge schouw, een kamerscherm, achtergronddoeken op rol, een gipsen balustrade en een "marmeren" zuil. Er kon een grote platencamera, die instelbaar was op verschillende hoogtes, rondrijden. Standaard lagen er twee kleine vloerkleden waarop in de loop van de tijd heel wat acteurs en actrices, vaak verkleed, hadden gelegen, gezeten en gestaan. Achterop sommige glasnegatieven tekende een retoucheur na afloop het decor van de beoogde voorstelling omdat de foto niet in het theater was gemaakt maar in de studio.

Danseres en courtesane Mata Hari (artiestennaam voor Margaretha Zelle, 1876-1917) was een goede klant van Hirsch & Cie. In de zomer van 1915 kwam zij, 39 jaar oud en twee jaar voor haar tragische einde, bij Merkelbach om zich te laten fotograferen. Haar kleding en sieraden had zij vanwege de oorlog achter moeten laten in Berlijn. Haar 10 kisten met spullen in Parijs waren onbereikbaar. Van het modehuis had zij gala- en avondkleding kunnen lenen. Zij nam plaats als een grande dame voor een achtergronddoek waarop een landelijk park was geschilderd.

Afbeelding 3 Mata Hari bij Jacob Merkelbach

De fotograaf speelde een geraffineerd spel met licht, schaduw en accessoires en schuwde de retouche niet. Voor dat laatste had hij zijn dochter Mies in dienst genomen. Zij was opgeleid als tekenaar en naderhand bleek dat zij de vrouwelijke vormen van Mata Hari, waarschijnlijk op verzoek, voller heeft doen uitkomen naar de mode van die tijd. Met zo een foto hoopte de danseres in Parijs weer aan werk te komen. Zij reisde eind 1915 illegaal naar Parijs en trad daar een paar maanden weer op. Foto's van Merkelbach waren van grote waarde voor de carrière van een artiest.

Bronnen

Bakkers, John (1970). Van toverlantaarn tot televisie. Een handvol herinneringen aan 125 jaar Merkelbach & Co. Amsterdam: Jubileumuitgave Merkelbach

Boom, Mattie, Hans Rooseboom, 1996. Een nieuwe kunst: fotografie in de 19de eeuw. De Nationale Fotocollectie in het Rijksmuseum, Amsterdam. Gent: Snoeck-Ducaju & Zoon

Brokken, Jan. (2017) (3de druk). Mata Hari. De ware en de legende. Amsterdam: Olympus

Gehring-van Ierlant, M. A. (2007). Vrouwenmode in Prent. Modeprenten 1780-1930. Utrecht: Ghering Books

Groeneboer, Joost, 1991. In het licht van de fotograaf. Een overzicht van de Nederlandse theaterfotografie tot 1940. Amsterdam: Nederlands Theater Instituut. International Theatre & Film Books

Huijsmans, D.P. 1993. Catalogus van Nederlandse studiofotografen van carte de visite en kabinet foto's ten behoeve van datering binnen de periode 1860-1914. Castricum: 19th-Century Images

Knoop, Femke. (2018). Hirsch & Cie Amsterdam (1882-1976). Haute couture op het Leidseplein. Hilversum: Uitgeverij Verloren

Veen, Anneke van. 2013. Fotostudio Merkelbach. Portretten 1913-1969. Amsterdam: Uitgeverij Komma

Voeten, Jessica (2007). Een huwelijksadvertentie als begin. Amsterdamse voetstappen van danseres en spionne Mata-Hari Ons Amsterdam. 28 april 2007

Waltman, Wies. z.j.. Verhalen van Vroeger. Reclame van fotograaf Laddé. Amsterdam: Stichting Tijdgeest

N.B.: Theaterencyclopedie in: <https://tin.nl/theaterencyclopedie/>